

FITXA IDENTIFICATIVA	
Dades de l'assignatura	
Codi	30679
Nom	HISTÒRIA DE L'ART ANTIC
Crèdits	5
Hores	50
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Període
HISTÒRIA DE L'ART	1º	1º

Professorat	Departament de cada una
JOSEP MONTESINOS I MARTÍNEZ	HISTÒRIA DE L'ART

Descripció general de la matèria (max.5 línies)	
Aproximació a les expressions artístiques de l'Antiguitat. Des del Pròxim Orient, Egipte i món Mediterrani, Grècia, Roma i algunes cultures de l'entorn.	La matèria es donarà en valencià

Llistat de continguts	Descripció de continguts
HISTÒRIA DE L'ART ANTIC Prof. Josep Montesinos Bloc temàtic I. Art a Mesopotàmia i Llevant Mediterrani Bloc temàtic II. Art d'Egipte. Bloc temàtic III. Art grec i món Mediterrani Bloc temàtic IV. Art romà.	HISTÒRIA DE L'ART ANTIC Prof. Josep Montesinos i Martínez Bloc temàtic I. Art a Mesopotàmia i Llevant Mediterrani Unitat 1. Marc geogràfic i històric. La Protohistòria. Unitat 2. Art sumeri, Acadi i neosumeri. Unitat 3. Art Assiri. Unitat 4. Art Babilònic. Unitat 5. Art Persa. Unitat 6. El Llevant: Art de Síria, Fenici. Hittites Bloc temàtic II. Art d'Egipte. Unitat 7.- Marc geogràfic i històric. La Prehistòria. Unitat 8.- Característiques de l'art en l'Egipte faraònic. Unitat 9.- Època tinita. Dinasties I i II. Unitat 10.- Imperi Antic. Dinasties III a VI. Unitat 11.- Primer Període Intermedi, Dinasties VII-X. Imperi Mitjà, XI-XII Dinasties. Segon Període Intermedi, XIII-XVII Dinasties. Unitat 12.- L'Imperi Nou, Dinasties XVIII-XX.

	<p>Unitat 13.- III Període Intermedi. L'ocàs de l'art egipci.</p> <p>Bloc temàtic III. Art grec i món Mediterrani</p> <p>Unitat 14. - L'espai geogràfic. Els precedents. La Prehistòria. L'art minoic. L'art micènic. Grècia dels segles XII al VII a.C.</p> <p>Unitat 15. - Art grec arcaic.</p> <p>Unitat 16. - Art grec del període Clàssic. Severo. Ple. Tardà.</p> <p>Unitat 17.- Art grec del període Hel·lenístic.</p> <p>Unitat 18.- Reflexos en el Mediterrani. Art etrusc. Art ibèric</p> <p>Bloc temàtic IV. Art romà.</p> <p>Unitat 19. - Art romà del període de la República.</p> <p>Unitat 20.- Art romà altoimperial: August i la dinastia juli- claudia.</p> <p>Unitat 21- Art romà altoimperial: els Flavis. Emperadors hispans</p> <p>Unitat 22.- Art romà altoimperial:, Antonins, Severs.</p> <p>Unitat.23- Art romà del Baix Imperi. Tetrarquia. Constantí. Postconstantinià.</p>
--	---

Metodologia docent

- Classes teòriques al voltant de les expressions artístiques de les diverses civilitzacions de l'Antiguitat.
- Pràctiques a l'aula d'identificació, anàlisi i comparació d'obres d'art al seu contexte històric i geogràfic.
- Visita a alguna exposició o itinerari per l'Art i la Cultura de l'antiguitat del nostre entorn.

Avaluació

És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació d'Apte s'obtindrà quan l'assistència de l'alumne supere el 80% de les classes presencials (cal signar cada sessió) i es demostre l'aprofitament dels coneixements mitjançant un sistema d'avaluació contínua. En altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques

Es facilitaran 'en línia' al llarg del curs

FITXA IDENTIFICATIVA	
Dades de l'assignatura	
Codi	30680
Nom	Història de l'Art Medieval
Crèdits	5
Hores	50
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Període
Història de l'Art		1r quadrimestre

Professorat	Departament de cada una
Ximo REVERT ROLDÁN	Història de l'Art

Descripció general de la matèria (max.5 línies)
Lluny de convencionalismes historiogràfics, l'Edat Mitjana es presenta com un complex període que, subdividit en diverses fases i geografies, mostra les seues pròpies particularitats des de la perspectiva de la producció cultural. L'assignatura pretén oferir una primera aproximació a alguns dels moments estel·lars d'aquesta evolució artística, atenent tant les obres en qüestió com als factors desencadenants d'aquests objectes.

Llistat de continguts	Descripció de continguts
1. L'EMPREMTA DE L'UNIVERS ROMÀ	1. El Primer Art Cristià 2. Els epígons de l'univers artístic romà a Occident: els primers regnes germànics
2. EL RENAIXEMENT ARTÍSTIC CAROLINGI	1. L'Europa dels Carolingis. 2. Una revolució cultural
3. L'ART ISLÀMIC	1. Trets generals 2. Obres fonamentals de la cultura islàmica 3. Art Hispanomusulmà a la península ibèrica.
4. L'ART ROMÀNIC	1. El Primer Romànic 2. El Romànic Ple 3. El Tardorromànic
5. L'ART GÒTIC	1. Trets generals 2. El gòtic valencià

Metodologia docent	
	<p>A. Classes presencials: La metodologia docent utilitzada serà la classe teòrica participativa, on el professor exposarà el contingut del temari, tot fomentant la participació activa de l'alumnat amb aportacions i/o qüestions. Es lliurarà una lectura electrònica a comentar en classe.</p> <p>B. Assistència a activitats complementàries: al llarg del curs poden produir-se conferències, seminaris o excursions que el professorat anunciarà amb antelació. Al menys 1 activitat se produirà organitzada pel professor. Perquè siga valorada l'activitat, s'haurà de lliurar una memòria sobre l'activitat realitzada. Les característiques i estructura de la memòria es comunicaran a l'alumne/a amb anterioritat a la realització de l'activitat. Podria ser programada una visita a un museu o a un conjunt monumental. Han de servir al propòsit de socialitzar a estudiants i professors, aprofundir en alguns coneixements i facilitar l'intercanvi d'opinions i experiències a partir del contacte directe amb obres d'art, valorant també el seu estat de conservació i les seues condicions de visibilitat i estima per part de la societat.</p>

Avaluació	
	<p>És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació serà Apte quan l'assistència arribe com a mínim al 80% de les classes (cal signar cada sessió) i amb un aprofitament dels coneixements demostrat mitjançant el sistema d'avaluació contínua.</p> <p>En qualsevol altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.</p> <p>La lectura s'avaluarà a través d'un qüestionari i control de lectura en Aula Virtual.</p> <p>L'activitat/ts complementària/es s'avaluarà a través de la memòria/es lliurades.</p>

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques
<p>BANGO, I., et alii, (1996): La Edad Media, Historia del Arte, vol. 2, Madrid, Alianza.</p> <p>BANGO, I., y ABAD, C., (1996): Arte Medieval I, Madrid, Historia 16.</p> <p>BARRAL, X. (1998): La Alta Edad Media. De la Antigüedad Tardía al Año Mil, Colonia, Taschen.</p> <p>BECKWITH, J., (1997): Arte paleocristiano y bizantino, Madrid, Cátedra</p> <p>DELIUS, P., (2001): El islam, arte y arquitectura, Colonia, Könemann</p> <p>ESPAÑOL, F.; YARZA, J. (2007): El románico catalán, Barcelona, Caixa Manresa y Angle Editorial</p> <p>GARCÍA MARSILLA, J. V. (2002): Història de l'Art Medieval, Valencia, Universitat de Valencia.</p> <p>GARCÍA MARSILLA, J. V. (dir.) (2011): Historia del Arte Medieval, Valencia, PUV, 2011.</p> <p>HINTZEN-BOHLEN, B. (2000): Arte y arquitectura. Roma, Colonia, Könemann</p> <p>TOMAN, R., (1999): El gótico: arquitectura, escultura, pintura. Colonia, Könemann</p> <p>RAMÍREZ, J.A. (ed.)(1996): Historia del Arte 2. La Edad Media, Madrid, Alianza.</p>

YARZA, J., (1982): La Edad Media, Historia del Arte Hispánico, vol. II, Madrid, editorial Alambra.

YARZA, J., (1997): Fuentes de la historia del Arte I, Madrid, Historia 16.

<https://www.monestirs.cat/monst/cmonestir.htm>

REFERÈNCIES COMPLEMENTÀRIES

COMPANY, X. (2007): La Época Dorada de la pintura valenciana (siglos XV y XVI, Valencia: Generalitat Valenciana, 2007.

DUBY, G. (1993): La época de las catedrales: arte y sociedad 980-1420, Madrid, Cátedra.

TOMAN, R. (ed.) (1996): El románico. Arquitectura, escultura, pintura, Colonia, Könemann.

FITXA IDENTIFICATIVA

Dades de l'assignatura	
Codi	30678
Nom	PREHISTORIA DEL ARTE
Crèdits	5
Hores	50
Idioma	Castellano
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Quadrimestre
Historia del Arte	1º	2º

Professorat	Departament
Ana Cantó Núñez	Prehistoria, Arqueologia e Historia Antigua

Descripció general de la matèria (max.5 línies)

En la assignatura Prehistoria del Arte realizarem un recorridu por todas las manifestaciones simbólicas y artísticas que se documentan durante la Prehistoria. Nuestro punto de partida será el origen del arte, los grupos humanos vinculados al mismo y toda la problemática que se ha planteado respecto a su autoría y cronología. Continuaremos con el arte del Paleolítico Superior, estudiando las características del arte en los principales centros de producción artística en Europa, para culminar con las manifestaciones simbólicas de la Edad del Bronce.

Llistat de continguts	Descripció de continguts
<p>La assignatura se divide en cuatro grandes bloques:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Bloque 1: Introducción. La Arqueología prehistòrica y el arte. -Bloque 2: El arte de las sociedades cazadoras-recolectoras -Bloque 3: El arte Postpaleolítico -Bloque 4: Protección, conservación y difusión del arte prehistórico 	<p>El Bloque 1 se articula en dos temas:</p> <ul style="list-style-type: none"> -TEMA 1: La Arqueología prehistórica y el arte. En este tema se tratará el concepto de Arte, su descubrimiento y reconocimiento, así como cuestiones historiográficas. -TEMA 2: El nacimiento del Arte. En la presente unidad hablaremos sobre los primeros objetos artísticos y la documentación anterior al Paleolítico superior. El Paleolítico medio europeo y el MSA africano como contexto. Por último, se tratarán cuestiones sobre etnología. <p>El Bloque 2 se articula en cuatro temas:</p> <ul style="list-style-type: none"> -TEMA 3: Modalidades del Arte Prehistórico. Aquí trataremos los distintos tipos de soporte, técnica, utensilios de aplicación, etc. También los modos de construcción de la figura y su inserción en el espacio

-TEMA 4: El Arte Paleolítico. Aspectos generales. Este tema comienza con una introducción sobre las características generales del Paleolítico Superior. Abordaremos la temàtica del Arte paleolítico y los distintos tipos de soportes y técnicas que podemos encontrar tanto en el arte mueble como en el arte parietal. Finalizaremos estudiando aspectos como la significación e interpretación del Arte Paleolítico.

-TEMA 5: La seriación del Arte Paleolítico: retos del pasado y del presente.

-TEMA 6: Los grandes conjuntos de Arte parietal paleolítico en Europa.

Repaso a los grandes conjuntos por regiones y provincias

-TEMA 7: Los grandes conjuntos de Arte mueble paleolítico en Europa

El **Bloque 3** consta de tres temas.

-TEMA 8: Arte Postpaleolítico en la Península Ibérica. Estudiaremos los siguientes aspectos:

El Neolítico: contexto económico y social.

Arte Macroesquemático

Arte Levantino

Arte Esquemático

-TEMA 9: Tema 9. El Arte Megalítico

El Calcolítico: contexto económico y social

La simbología del mundo funerario

-TEMA 10: El Arte de la Edad del Bronce

La Edad del Bronce: contexto económico y social

Simbología del mundo funerario y

decoración de edificios singulares

El **Bloque 4** se articula en un gran tema

-TEMA 11: Protección, conservación y difusión: planes del presente para asegurar el futuro del Arte Prehistórico. Trataremos las siguientes cuestiones:

Protocolos de acción

Agentes responsables de la degradación

Planes de difusión

La gestión del Arte Rupestre en la Comunidad Valenciana

Metodologia docent	
<p>Las clases serán principalmente teóricas. Pero se complementarán con actividades prácticas basadas en los conocimientos teóricos adquiridos, como debates, foros y actividades en las que el estudiantado podrá consolidar los conocimientos vistos en el aula.</p> <p>Se podrán organizar salidas complementarias a museos y otro tipo de centros de interpretación de arte en función de la oferta del semestre y la situación sanitaria.</p>	

Avaluació	
<p>És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació d'Apte s'obtindrà quan l'assistència de l'alumne supere el 80% de les classes presencials (cal signar cada sessió) i es demostre l'aprofitament dels coneixements mitjançant un sistema d'avaluació contínua.</p> <p>En altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.</p>	

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques
<p>Manual:</p> <p>J. L. Sanchidrián. 2001. <i>Manual de arte prehistórico</i>. Ariel Prehistoria.</p> <p>Otras lecturas:</p> <ul style="list-style-type: none">- Arias Cabal, p. y Ontañón Oeredo, R. 2005. <i>La materia del lenguaje prehistórico. El arte mueble paleolítico de Cantabria en su contexto</i>. Publ. Gobierno de Cantabria.- Clottes, J. y Lewis-Williams, D. 2001. <i>Los chamanes de la prehistoria</i>. Ariel Prehistoria.- Ferrer Marsset, P., Català Ferrer, E. i Herández Pérez, M. 2000. <i>L'art esquemàtic</i>. Catàleg de l'exposició. Centre d'Estudis Contestans.- Groenen, M. 2000. <i>Sombra y luz en el arte paleolítico</i>. Ariel Prehistoria.- Hernández Pérez, M. i Martí Oliver, B. 2000-2001. El arte rupestre de la fachada mediterránea: entre la tradición epipaleolítica y la expansión neolítica. <i>Zephyrus</i>, N° 53-54: 241-265.- Hernández Pérez, M. i Segura Martí, J.M^a (coords.) 2002. <i>La Sarga. Arte rupestre y territorio</i>. Ajuntament d'Alcoi i Caja de Ahorros del Mediterráneo.

- Hernández Pérez, M., Ferrer i Marset, P. i Catalá Ferrer, E. 2007. La Sarga (Alcoi, Alicante). Nuevas imágenes, nuevas interpretaciones. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 16: 35-60.
- López Mira, J.A., Martínez Valle, R. y Matamoros de Villa, C. (coords.) 2009. *El arte rupestre del Arco Mediterráneo de la Península Ibérica: 10 años en la lista del Patrimonio Mundial de la UNESCO: Actas IV Congreso* : (Valencia, 3, 4 y 5 de diciembre de 2008). Ed. Generalitat Valenciana.
- Martí, B. i Hernández, M.S. 1988. *El Neolític valencia. Art rupestre i cultura material* Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de Valencia.
- Villaverde, V. 1994. *Arte Paleolítico de la Cova de Parpalló. Estudio de la colección de plaquetas y cantos grabados y pintados*. 2 Vols. Servicio de Investigación Prehistorica. Valencia.

Recursos web:

<http://www.mundocultural.net/rupestre/panelmoro.htm>

<http://cuevas.culturadecantabria.com>

<http://www.valltorta.com>

FITXA IDENTIFICATIVA

Dades de l'assignatura

Codi	30681
Nom	Història de l'Art del Renaixement
Crèdits	5
Hores	50
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Període
Història de l'Art	2º	1º

Professorat	Departament de cada una
Sergi Doménech Garcia	Història de l'Art

Descripció general de la matèria (max.5 línies)

L'assignatura mostra l'evolució de les manifestacions artístiques dels segles XV i XVI a Itàlia durant el Quattrocento i Cinquecento i la seua difusió a Espanya, mitjanant l'estudi de les fites artístiques i de les obres més importants del període.

Llistat de continguts	Descripció de continguts
<p>TEMA 1. INTRODUCCIÓ AL RENAIXEMENT</p> <p>TEMA 2. EL QUATTROCENTO ITALIÀ. ARQUITECTURA, PINTURA Y ESCULTURA EN EL SEGLE XV A ITÀLIA.</p> <p>TEMA 3. EL CINQUECENTO ITALIÀ. ARQUITECTURA, PINTURA I ESCULTURA EN EL SEGLE XVI A ITÀLIA.</p> <p>TEMA 4. GEOGRAFIES DEL RENAIXEMENT. LA DIFUSIÓ DEL RENAIXEMENT A EUROPA.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El concepte del Renaixement: mite i moviment ▪ L'estil: la imitació i la teoria de la bellesa ▪ Art i humanisme ▪ Problemes del Renaixement: art, cultura i societat. ▪ La invenció de la perspectiva ▪ Identificació del llenguatge clàssic de l'arquitectura. ▪ La funció de les imatges i la retòrica visual en el primer Renaixement. ▪ Brunelleschi i l'arquitectura florentina ▪ Alberti i l'interès teòric de l'arquitectura ▪ Els primers mestres de la pintura florentina. ▪ Bellesa, cànon i realisme en la pintura florentina. ▪ Les portes del Paradís del baptisteri de Florència. ▪ Donatello i el sentit clàssic de l'escultura.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Botticelli i la Florència de Llorenç el Magnífic. ▪ Milà i els Sforza: l'arquitectura del nord i la pintura de Leonardo. ▪ El concepte de classicisme romà i la renovació imperial. ▪ Urbanisme i grans projectes de la Roma papal: Rafael, Miquel Àngel i Bramante. ▪ Una fita singular: la basílica de Sant Pere del Vaticà. ▪ Roma després del Saco de Roma. Miguel Angel i la capella Sixtina. ▪ La ciutat de Venècia i el palladianisme arquitectònic. ▪ Triomf del color i la llum: de Giorgione a Tiziano. ▪ Sofonisba Anguissola i Lavinia Fontana. ▪ La ciutat en el Renaixement. ▪ El retrat com a gènere pictòric del Renaixement.
--	---

Metodologia docent	La metodologia docent utilitzada serà la classe teòrica participativa, on el professor exposarà el contingut del temari, tot fomentant la participació activa de l'alumnat amb aportacions i/o qüestions.
---------------------------	---

Avaluació	És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació serà Apte quan l'assistència arribe com a mínim al 80% de les classes (cal signar cada sessió) i amb un aprofitament dels coneixements demostrat mitjançant el sistema d'avaluació contínua. En qualsevol altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.
------------------	--

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques	<p>ÁLVAREZ VILLAR, J.: <i>La pintura del renacimiento italiano del siglo XV</i>. Vicens Vives, Barcelona, 1990.</p> <p>ARGAN, G .C.: <i>Renacimiento y Barroco</i>. Akal, Madrid, 1987.</p>
--	---

- BENÉVOLO, L.: *Historia de la arquitectura del Renacimiento. La arquitectura clásica del siglo XV al siglo XVIII*. Gustavo Gili, Barcelona, 1984. 2 vols.
- BLUNT, A.: *Arte y arquitectura en Francia (1500-1700)*. Madrid, Cátedra, 1992.
- CHASTEL, A.: *El Renacimiento italiano. 1460-1500*, Madrid, Akal, 2005.
- CHECA, F.: *Pintura y escultura del renacimiento en España 1450-1600*. Madrid, Cátedra, 1999.
- FREEDBERG, S. J.: *Pintura en Italia 1500-1600*. Madrid, Cátedra, 1978.
- HEYDENREICH, L. H.; LOTZ, W.: *Arquitectura en Italia 1400-1600*. Madrid, Cátedra, 1991.
- JESTAZ, B.: *El arte del renacimiento*. Akal. Madrid, 1991.
- MARÍAS, F.: *El siglo XVI. Gótico y renacimiento*. Madrid, Sílex, 1992.
- NIETO, V., MORALES, A. J. Y CHECA, F.: *Arquitectura del Renacimiento en España, 1488-1599*. Madrid, Cátedra, 1993.
- NIETO ALCAIDE, V.: *La pintura del renacimiento italiano del siglo XVI*. Barcelona, Vicens Vives, 1990.
- PAOLETTI, J. T., RADKE, G. M.: *El arte en la Italia del Renacimiento*. Akal, Madrid, 2002.
- PARTRIDGE, L.: *El Renacimiento en Roma 1400-1600*. Akal, Madrid, 2007.
- POPE HENNESY, J.: *La escultura italiana del renacimiento*. Nerea, Madrid, 1989
- SUREDA, J.: "El manierismo y la expansión del Renacimiento". Vol. V de *Summa Pictorica. Historia Universal de la Pintura*. Barcelona, Planeta, 1999.
- TOMAN, R.: *El arte en la Italia del Renacimiento. Arquitectura, pintura, escultura, dibujo*. Könemann, 2007.
- ZUFFI, S. (dir). *La pintura renacentista*. Madrid, Electa 2000.
- VVAA: "El renacimiento italiano". Vol. IV de *Summa Pictorica. Historia Universal de la Pintura*. Barcelona, Planeta, 1999.

FITXA IDENTIFICATIVA	
Dades de l'assignatura	
Codi	30682
Nom	Història de l'Art del Academicisme al segle XIX
Crèdits	5
Hores	50
Idioma	CASTELLANO
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Quadrimestre
Història de l'Art	2º	2º

Professorat	Departament
María Ángeles Pérez Martín	Història de l'Art

Descripció general de la matèria (max.5 línies)
Introducció al arte del siglo XIX en la que analizaremos los cambios en la concepción del mundo y su reflejo en el arte contemporáneo. A través de la arquitectura y el urbanismo, la pintura y la escultura reflexionaremos sobre las repercusiones que los cambios sociales y culturales tuvieron en la sociedad decimonónica. Iniciamos el recorrido en el último cuarto de siglo XVIII con el surgimiento Academias y concluiremos con el cambio de siglo.

Llistat de continguts	Descripció de continguts
Tema 0. Introducció	- Los cambios en la concepción del mundo y su reflejo en el arte.
Tema 1. Periodo 1776-1815	- Arquitectura y urbanismo en Europa y Estados Unidos. Nostalgia y pasión. La pintura en Inglaterra y Alemania. Clasicismo y Pintura de Historia en Francia. Escultura normativa.
Tema 2. Periodo 1815-1847	- Urbanismo y arquitectura en la época de la Restauración. Pintura romántica en Gran Bretaña. Academicismo y Romanticismo en Francia. Escultura monumental.
Tema 3. Periodo 1848-1870	- Urbanismo, arquitectura e ingeniería en la segunda mitad del siglo XIX. La búsqueda de los sentidos en la Inglaterra Victoriana: la Hermandad Prerrafaelita. La búsqueda de la realidad en Francia y el impacto de la fotografía.
Tema 4. Periodo 1870-1900	La escultura en un callejón sin salida. - Urbanismo y arquitectura de fin de siglo. La primacía de la luz: Impresionismo. De la realidad de la luz a la realidad de los sentidos: luminismo, naturalismo y simbolismo. La escultura.

Metodologia docent	
Hablamos de una Historia del Arte horizontal, desde el punto de vista sociológico. Clases teóricas y debates. Recomendación de lecturas sobre la materia.	

Avaluació	
És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació d'Apte s'obtindrà quan l'assistència de l'alumne supere el 80% de les classes presencials (cal signar cada sessió) i es demostre l'aprofitament dels coneixements mitjançant un sistema d'avaluació contínua. En altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.	

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques
<p>GRACIA, Carmen. <i>Història de l'Art del segle XIX</i>. València: Universitat de València, 2000.</p> <p>LORENTE LORENTE, Jesús Pedro; VÁZQUEZ ASTORGA, Mónica. <i>Manual de arte del siglo XIX</i>. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 2012.</p> <p>ROSENBLUM, Robert; JANSON, H. W. <i>El arte del siglo XIX</i>. Torrejón de Ardoz: Akal, 1992.</p> <p>-----</p> <p>FRANCASTEL, Pierre <i>et al.</i> <i>Arte, arquitectura y estética en el siglo XVIII</i>. Madrid: Akal, 1987.</p> <p>FRILANDER, Walter. <i>De David a Delacroix</i>. Madrid: Alianza, 1989.</p> <p>HITCHCOCK, H. R. <i>Arquitectura de los siglos XIX y XX</i>. Madrid: Cátedra, 1985.</p> <p>PEVSNER, Nikolaus. <i>Academias de arte: pasado y presente</i> [epílogo de Francisco Calvo Serraller]. Madrid: Cátedra, 1982.</p> <p>-----</p> <p>DIEGO, Estrella de. <i>La mujer y la pintura del XIX español: cuatrocientas olvidadas y algunas más</i>. Madrid: Cátedra, 2009.</p> <p>HERNANDO, J. <i>Arquitectura en España 1770-1900</i>. Madrid: Cátedra, 1989.</p> <p>REYERO, Carlos; FREIXA, Mireia. <i>Pintura y escultura en España 1800-1910</i>. Madrid: Cátedra, 1995.</p>

FITXA IDENTIFICATIVA	
Dades de l'assignatura	
Codi	30683
Nom	HISTORIA DEL ARTE BARROCO
Crèdits	5
Hores	50
Idioma	CASTELLÀ
Curs acadèmic	2022 / 2023

Itinerari	Curs	Quadrimestre
HISTÒRIA DE L'ART	2º	2º

Professorat	Departament
JUAN CHIVA BELTRÁN	HISTÒRIA DE L'ART

Descripció general de la matèria (max.5 línies)	
<i>Introducción al arte y la cultura del barroco europeo a partir de la consideración de los aspectos sociales, con un breve repaso a los sucesos históricos más relevantes para detenerse en las manifestaciones artísticas y su relación con los aspectos anteriormente estudiados, manifestando también las claves para su reconocimiento formal y correcta lectura iconográfica.</i>	<i>Introducció a l'art i a la cultura del barroc europeu a partir de la consideració dels aspectes socials, amb un breu repàs als successos històrics més rellevants, per a detenir-se en les manifestacions artístiques i la seua relació als aspectes anteriorment estudiats, manifestant també les claus per al seu reconeixement formal i correcta lectura iconogràfica.</i>

Llistat de continguts	Descripció de continguts
<p>1. BARROCO ROMANO. Urbanismo en la Roma barroca. Arquitectura en Roma: Maderno, Bernini y Borromini. La escultura de Bernini. Pintura: la Escuela de los Carracci. Caravaggio y sus consecuencias.</p> <p>2. BARROCO EN EL NORTE DE ITALIA. Milán y los Borromeo. Turín: de Guarino a Juvarra. La arquitectura veneciana. Los vedutistas: Canaletto y Guardi.</p> <p>3. BARROCO EN EL SUR DE ITALIA. Los Reinos de Nápoles y Sicilia. Arquitectura. El caso de Artemisia Gentileschi. La pintura de Ribera. Luca Giordano.</p>	<p>1. BARROC ROMÀ. Urbanisme en la Roma barroca. Arquitectura en Roma: Maderno, Bernini y Borromini. L'escultura de Bernini. Pintura: l'Escola dels Carracci. Caravaggio i les seves conseqüències.</p> <p>2. BARROC AL NORD D'ITÀLIA. Milà i els Borromeo. Torí: de Guarino a Juvarra. L'arquitectura veneciana. Els vedutistes: Canaletto i Guardi.</p> <p>3. BARROC AL SUD D'ITÀLIA. Els Regnes de Nàpols i Sicília. Arquitectura. El cas d'Artemisia Gentileschi. La pintura de Ribera. Luca Giordano.</p>

<p>4. BARROCO HISPANO. La arquitectura española. Las generaciones de la pintura española: Zurbarán, Velázquez, Murillo. Arte barroco valenciano. Barroco universal: los casos de Asia y América.</p> <p>5. BARROCO EN FRANCIA. La arquitectura francesa de Enrique IV a Versalles. La pintura cortesana francesa. El caso de Poussin y Lorena. Pintura galante: Fragonard, Boucher y Watteau.</p> <p>6. ARTE EN VIENA Y EL IMPERIO. La arquitectura de Fischer von Earlach y Hildebrandt. Pintura en Europa central.</p> <p>7. ARTE BARROCO FLAMENCO. Los Países Bajos: catolicismo y reformismo. Arquitectura barroca flamenca. La pintura de Rubens. La escuela flamenca: Teniers, Clara Peeters y Frans Snyders.</p> <p>8. ARTE BARROCO EN HOLANDA . La arquitectura barroca protestante. La pintura holandesa: Frans Hals, van der Helst y Judith Leyster. Vermeer y Rembrandt.</p> <p>9. BARROCO ANGLOSAJÓN. La llegada del barroco a Londres y el gran incendio. La pintura de Van Dyck. La escuela inglesa del siglo XVIII: Hogarth, Gainsborough y Reynolds.</p>	<p>4. BARROC HISPÀ. L'arquitectura espanyola. Les generacions de la pintura espanyola: Zurbarán, Velázquez, Murillo. Art barroc valencià. Barroc universal: els casos d'Àsia y Amèrica.</p> <p>5. BARROC EN FRANÇA. L'arquitectura francesa d'Enric IV a Versalles. La pintura cortesana francesa. El cas de Poussin i Lorena. Pintura galant: Fragonard, Boucher i Watteau.</p> <p>6. ARTE EN VIENA I L'IMPERI. L'arquitectura de Fischer von Earlach i Hildebrandt. Pintura en Europa central.</p> <p>7. ART BARROC FLAMENC. Els Països Baixos: catolicisme y reformisme. Arquitectura barroca flamenca. La pintura de Rubens. L'escola flamenca: Teniers, Clara Peeters i Frans Snyders.</p> <p>8. ART BARROC EN HOLANDA. L'arquitectura barroca reformada. La pintura holandesa: Frans Hals, van der Helst i Judith Leyster. Vermeer i Rembrandt.</p> <p>9. BARROC ANGLOSAXÓ. L'arribada del barroc a Londres i el gran incendi. La pintura de Van Dyck. L'escola anglesa del segle XVIII: Hogarth, Gainsborough i Reynolds.</p>
--	--

<p>Metodologia docent</p>	<p>Les classes s'impartiran de forma expositiva amb l'ajuda de presentacions per a reconèixer, analitzar i comprendre algunes de les obres arquitectòniques, escultòriques i pictòriques més rellevants dels segles XVII i inicis del XVIII. Cadascuna de les classes es centrarà en territoris diferents, ajudant a la comprensió de les ciutats del món barroc.</p>
----------------------------------	---

Avaluació	
------------------	--

<p>És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació d'Apte s'obtindrà quan l'assistència de l'alumne supere el 80% de les classes presencials (cal signar cada sessió) i es demostre l'aprofitament dels coneixements mitjançant un sistema d'avaluació contínua. En altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.</p>	
---	--

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques
--

- BÉRCHEZ, J., GÓMEZ-FERRER, M., Arte del Barroco, Historia 16, Madrid, 1998.
- BLASCO ESQUIVIAS, B., Introducción al arte barroco, Cátedra, Madrid, 2015.
- BLUNT, A., Arte y arquitectura en Francia, 1500-1700, Cátedra, Madrid, 1977.
- BONET CORREA, A., Atlas mundial de la Arquitectura Barroca, Madrid, Electa/Unesco, 2001.
- CÁMARA MUÑOZ, A., CARRIÓ INVERNIZZI, D., Historia del arte de los siglos XVII y XVIII: redes y circulación de modelos artísticos, Editorial Universitaria Ramón Areces, Madrid, 2015.
- CASTEX, J., Renacimiento, barroco y clasicismo, Akal, Madrid, 1994
- GOMBRICH, E., Historia del Arte, Debate, Madrid, 1997.
- MARAVALL, J.A., La cultura del barroco, Barcelona, 1975
- MÂLE, E., El Barroco, Encuentro, Madrid, 1985.
- MARTÍNEZ RIPOLL, A., El Barroco en Italia, Madrid, Grupo 16, 1989.
- MARTÍNEZ RIPOLL, A., El Barroco en Europa, Madrid, Grupo 16, 1989.
- NORBERG-SCHULZ, CH., Arquitectura barroca, Aguilar, Madrid, 1972.
- PACCIAROTTI, G., La pintura barroca en Italia, Istmo, 2000, (Turin 1997)
- VARRIANO, J., Arquitectura italiana del barroco al rococó, Alianza Editorial, Madrid, 1990 (1986)

FITXA IDENTIFICATIVA	
Dades de l'assignatura	
Codi	30684
Nom	Història de la Música
Crèdits	5
Hores	50
Idioma	Castellà
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Quadrimestre
Història de l'Art	3º	1º

Professorat	Departament
Teresa Izquierdo Aranda	Història de l'Art

Descripció general de la matèria (max.5 línies)
Iniciació al llenguatge musical. Evolució de la música al llarg de la història. Apreciació de la música i els seus principals components a través de l'audició musical activa.

Llistat de continguts	Descripció de continguts
<p>TEMA I. LA MÚSICA EN L'EDAT MITJANA</p> <p>1. El cant gregorià</p> <p>1.1 Orígens i definició</p> <p>1.2 Característiques del cant gregorià</p> <p>1.3 El ritme</p> <p>1.4 La melodia gregoriana</p> <p>3.8 Formes litúrgiques del gregorià</p> <p>A) Los cants de l'Ofici diví</p> <p>B) La Santa Missa.</p> <p>2. Organologia medieval</p> <p>3. la música profana en l'Edat Mitjana</p> <p>3.1 Context històric</p> <p>3.2 Difusió de la música medieval: clergues, errants, goliards, joglars i ministrils</p> <p>3.3 El fenomen trobadoresc</p> <p>4. Origen i raó del naixement de la polifonia: la creació del <i>organum</i>.</p> <p>4.1 El desenvolupament de la polifonia profana.</p> <p>TEMA II. LA MÚSICA EN EL RENAIXEMENT</p>	<p>Estudi de l'evolució històrica del fenomen musical com a manifestació artística específica, entesa com una realitat cultural en la societat de cada període, creada en funció d'una conjuntura política, social, econòmica, religiosa i cultural, amb especial relleu en l'àmbit europeu i la música espanyola.</p>

1. Context històric i social
2. El músic del Renaixement
3. Estil musical renaixentista
4. Principals formes musicals del Renaixement
5. Història i evolució de la música renaixentista
6. La policoralitat veneciana

TEMA III MÚSICA EN EL BARROC

1. El Barroc com a moviment cultural
- 2 Estils nacionals del Barroc
- 3 Característiques de la música barroca
- 4 Organologia
- 5 La música vocal profana en el Barroc
- 5.1 La *Camerata Fiorentina* y el naixement de l'òpera. Claudio Giovanni Antonio Monteverdi (1567-1643)
- 5.2 L'evolució de l'òpera (1660-1740)
- 6 Música vocal religiosa en el Barroc
- 7 L'eclosió de les grans formes religioses: la cantata, l'oratori y la passió.
- 8 La música instrumental en el Barroc
- 9 L'auge de la música instrumental
- 10 La sonata i el concert
11. Principals compositors del Barroc
Antonio Lucio Vivaldi (1678 - 1741)
Georg Friedrich Händel (1685 – 1759)
Johann Sebastian Bach (1685- 1750)

TEMA IV. MÚSICA CLÀSSICA

1. El classicisme en la música. Concepte i característiques.
2. La música instrumental en el classicisme. Haydn: els quartets, les simfonies.
3. L'òpera en el classicisme. La reforma de Gluck. Mozart i l'òpera
4. Mozart: El concert. La música de cambra. El quintet de corda.
5. Beethoven i l'estil "clàssic". L'expansió de la forma clàssica. L'evolució beethoveniana.

II. EL ROMANTICISME

1. Origen i concepte.
2. L'abandonament del Classicisme: Schubert.
3. El Romanticisme ple a Alemanya: Mendelssohn i Schumann.
4. L'alternativa italiana: Paganini, Rossini, Bellini i Donizetti.

<p>5. Berlioz i el Romanticisme a França. Chopin. 6. Liszt i Wagner: El gran drama Romàntic. 7. La síntesi romàntica de Verdi. 8. El Nacionalisme romàntic. 9. Pervivències del Romanticisme en el segle XX: Mahler, Puccini</p>	
--	--

Metodologia docent	
<ul style="list-style-type: none"> - Implementació d'una metodologia dinàmica per a implicar a l'alumnat en el procés d'aprenentatge. - Presentació en PowerPoint dels continguts temàtics. - Desenvolupament de l'escolta activa a través de l'audició d'obres, dirigida al reconeixement dels temes musicals així com dels components essencials del llenguatge musical (ritme, compàs, tonalitat, etc.) - Comentari crític d'obres a partir de les audicions realitzades. - Ús de recursos audiovisuals. 	

Avaluació	
<p>És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació d'Apte s'obté quan l'assistència de l'alumne supere el 80% de les classes presencials (cal signar cada sessió) i es demostre l'aprofitament dels coneixements mitjançant un sistema d'avaluació contínua. En altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.</p>	

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques
<p>A.A.V.V. <i>Historia de la música española</i>. Alianza Editorial. Madrid. 1983-85. ARGENTA, Fernando. <i>Pequeña historia de la música</i>. Espasa. Madrid. 2010 CASARES RODICIO, Emilio (director): <i>Diccionario de la Música Española e Hispanoamericana</i>. Sociedad General de Autores y Editores. Madrid. 1999. COOK, N. <i>De Madonna al canto gregoriano: una breve introducción a la música</i>, Madrid, Alianza. 2001 CRIVILLÉ i BARGALLÓ, J. <i>Historia de la Música Española</i>. Alianza Editorial. Madrid. 1988. FUBINI, Enrico. <i>La estética musical desde la Antigüedad al siglo XX</i>, Madrid, Alianza Editorial. Madrid. 1988 (nueva 1999). GONZÁLEZ MARTÍNEZ, Juan Miguel. <i>Materiales didácticos para el estudio de la historia de la música</i>. Universidad de Murcia. Murcia. 2006 GROUT, D. J. <i>Historia de la Música Occidental</i>. Alianza Editorial, Madrid. 1991. LAGO, Pilar. <i>Ópera abierta: el arte de escuchar música</i>. Madrid, Editorial Sanz y Torres. 2004. LÓPEZ DE OSABA, Pablo. <i>Historia de la música española</i>. Alianza. Madrid. 1997 ROBERTSON, A. y STEVENS D. <i>Historia General de la Música</i>. Itsmo, Madrid. 1980. RODRÍGUEZ SUSO, Carmen. <i>Prontuario de Musicología. Música, sonido, sociedad</i>, «Colección Neuma, 15». Barcelona, Clivis Publicacions. 2002. SACHS, C. <i>Historia Universal de los instrumentos musicales</i>. Buenos Aires. SADIE, Stanley (ed.). <i>The New Grove Dictionary of Music and Musicians</i>. Macmillan. London. 2001. WUYTACK, J. <i>Musicalia</i>. Leduc. París. 1957. WUYTACK, J. <i>La audición</i>, Leduc, París, 1966.</p>

WUYTACK, J.; BOAL PALHEIROS, G. *Audición musical activa*. Libro del Profesor. Associação Wuytack de Pedagogia Musical. Porto. 2000.

FITXA IDENTIFICATIVA

Dades de l'assignatura

Codi	30686
Nom	Introducción a la Historia del Cine
Crèdits	5
Hores	50
Idioma	castellano
Curs acadèmic	2022/2023

Itinerari	Curs	Quadrimestre
Historia del Arte	3º	2º

Professorat	Departament
Carlos Alfonso Cuéllar Alejandro	Historia del Arte

Descripció general de la matèria (max.5 línies)

Introducción a la historia, técnica y estética del cine y los Medios Audiovisuales, a partir de la proyección de films significativos, su comentario por parte del docente y su debate con el propio alumnado.	
--	--

Llistat de continguts	Descripció de continguts
1- Los Pre-cines.	Precursores y antecedentes del Cine.
2- El Protocine (1895-1914).	Cine de Atracciones.
3- El cine clásico.	Sistema de Estudios. Política de géneros cinematográficos. Sistema de estrellas.
4- Las vanguardias cinematográficas.	Cine de vanguardia. La alternativa radical.
5- El cine moderno.	La alternativa de los nuevos cines.
6- Los otros medios audiovisuales.	TV, vídeo, Cine comprimido, video-juego.
7- El Cine posmoderno.	El cine desde 1980.

Metodologia docent	
---------------------------	--

Clases teórico-prácticas basadas en la explicación del contexto histórico, la proyección, análisis, comentario y debate de las obras seleccionadas.

Avaluació	
------------------	--

És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació d'Apte s'obtindrà quan l'assistència de l'alumne supere el 80% de les classes presencials (cal signar cada sessió) i es demostre l'aprofitament dels coneixements mitjançant un sistema d'avaluació contínua. En altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.
--

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques
--

BENET, Vicente J., <i>La cultura del cine. Introducción a la historia y la estética del cine</i> , Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica, S. A., 2004.
--

CUÉLLAR ALEJANDRO, Carlos A., <i>Nuevo Vocabulario básico del audiovisual</i> , Valencia, Ediciones de la Filmoteca (IVAC), 2011.

CHION, Michel, <i>El Cine y sus oficios</i> , Madrid, Ediciones Cátedra, S. A., 1992.

GUBERN, Román, <i>Historia del Cine</i> , Barcelona, Editorial Anagrama, 2016.
--

LIPOVETSKY, Gilles y SERROY, Jean, <i>La pantalla global. Cultura mediática y cine en la era hipermoderna</i> , Barcelona, Editorial Anagrama, 2009.
--

FITXA IDENTIFICATIVA	
Dades de l'assignatura	
Codi	30685
Nom	Història de L'Art de les Avantguardes al MÓN Actual
Crèdits	5
Hores	50
Curs acadèmic	2022-2023

Itinerari	Curs	Període
Hitòria de L'Art	3º	2º

Professorat	Departament de cada una
Alejandro Villar Torres	Història de l'art

Descripció general de la matèria (max.5 línies)
Anàlisi de les diverses corrents artístiques en la societat des del naixement de les avantguardes i la modernitat fins a l'actualitat. Estudi dels moviments artístics de manera sincrònica en l'arquitectura, escultura i pintura i en els focus geogràfics d'Europa i Estats Units, articulant-se amb els principals esdeveniments polítics i socials del segle XX.

Llistat de continguts	Descripció de continguts
1 La irrupció de les avantguardes.	Introducció a l'art del segle XX. Els conceptes avantguarda, modernitat, postmodernitat i art contemporani. El moviment fauvista, el Cubisme i les seves derivacions. El Futurisme italià. Els corrents expressionistes a Alemanya. El Dadaisme. El contrapunt de les avantguardes: la Metafísica.
2 Les avantguardes d'entreguerres	Neoplasticisme holandès. Constructivisme Rus. Bauhaus. La tornada a l'ordre: Realisme i modernitat en el període d'entreguerres .El Surrealisme.
3 Els fonaments de l'arquitectura moderna:	Le Corbusier, Wright i Mies van der Rohe
4 Els nous comportaments artístics després de la II Guerra Mundial	L'informalisme Europeu. Expressionisme abstracte i l'Escola de Nova York. La Abstracció postpictòrica. Neodada. Nou Realisme. Pop Art. Art Neo Concret. Art Òptic i Cinètic

5 De l'art objectual a l'art de concepte en l'esra postmoderna	Art Minimal. Land Art i Art Póvera. Accionisme i Body Art. Art Conceptual. Dona, art i tecnologia. La reafirmació de la pintura: Hiperrealisme americà i Realisme europeu.
6 L'escenari de l'art actual.	Pintura i escultura finals el segle XX. De la videocreació a l'art urbà.

Metodologia docent	
<p>Oferir els coneixements necessaris per identificar de les manifestacions formals dels corrents estètics del segle XX i els trets singulars dels seus principals autors</p> <p>Estudi dels ISMES, les seues principals obres i els seus autors</p> <p>Diferenciar els fonaments de la modernitat, postmodernitat i món actual</p> <p>Exposar de manera clara l'evolució de l'art del últim segle de manera cronològica i alternada amb el seu context històric: fonamentació filosòfica, política i social de cadascú dels moviments de la modernitat i postmodernitat.</p> <p>Analitzar el paper de les manifestacions artístiques en cadascú dels moments de la història de la cultura del segle XX.</p> <p>Identificar els valors essencials de les corrents artístiques en les col·leccions museogràfiques de l'art valencià contemporani</p>	

Avaluació	
<p>És obligatòria i correspon al professorat. La qualificació serà Apte quan l'assistència arribe com a mínim al 80% de les classes (cal signar cada sessió) i amb un aprofitament dels coneixements demostrat mitjançant el sistema d'avaluació contínua.</p> <p>En qualsevol altre cas, l'alumne apareixerà a les actes com No presentat.</p>	

Referències bàsiques de la matèria: bibliogràfiques/ webgràfiques	
<ul style="list-style-type: none"> - 1. ARGAN, G.C., El arte moderno. 1770-1970, 2 vols., Valencia, Fernando Torres, 1975. - 2. ARNASON, H., Historia del Arte Moderno, Barcelona-Madrid, Daimón, 1972 (edición revisada y aumentada en A History of Modern Art, Londres, Thames and Hudson, 1998) - 3. BENEVOLO, L., Historia de la arquitectura moderna, Barcelona, Gustavo Gili, 1999 (8ª ed.) - 4. CALVO SERRALLER, F., Arte Contemporáneo, Madrid, Taurus, 2001 - 5. KRAUSS, R., La originalidad de la vanguardia y otros mitos modernos, Madrid, Alianza, - 6. LUCIE-SMITH, E., Movimientos artísticos desde 1945, Barcelona, Destino, 1995 - 7. ID., Artes visuales en el siglo XX, Colonia, Konemann, 2000. - 8. MARCHAN FIZ, S., Las vanguardias históricas y sus sombras (1917-1930). Summa Artis, Historia general del arte, vol. XXXIX, Madrid, Espasa Calpe, 1995 - 9. MICHELI, M. de, Las vanguardias artísticas del siglo XX, Madrid, Alianza, 1979 - 10. PATUEL, P., Arte Actual, Valencia, Nau Llibres, 2010 - 11. RAMÍREZ, J.A., (dir.), El mundo contemporáneo, Historia del Arte, Madrid, Alianza, 1997, Vol. 4 - 12. STANGOS, N., Conceptos de arte moderno, Madrid, Alianza, 1986 (edición revisada y aumentada en Barcelona, Ediciones Destino, 2000). 	

- 13. WALTER, I.F., Arte del siglo XX. Pintura, Escultura, Nuevos Medios, Fotografía, Barcelona, Taschen, 2001
- 14. ASHTON, D., La Escuela de Nueva York, Paris, Thames & Hudson, 1999
- 15. COOPER, D., La época cubista, Madrid, Alianza, 1984
- 16. FIEDLER, J. y FEIERABEND, P., Bauhaus, Barcelona, Könemann Verlagsgesellschaft, 2000
- 17. GOLDBERG, R., Performance Art. Desde el futurismo hasta el presente, Barcelona, Destino, 1998
- 18. KRAUSS, R.E., Pasajes de la escultura moderna, Madrid, AKAL, 2002
- 19. LIPPARD, L., Seis Años: La desmaterialización del objeto artístico de 1966 a 1972, Madrid, AKAL, 2004
- 20. MARZONA, D., Arte Minimalista, Madrid, Taschen, 2004
- 21. OSTERWOLD, T., Pop Art, Colonia, Taschen, 1992
- 22. RAQUEJO, T., Land Art, Hondarribia, Guipúzcoa, Nerea, 1998
- 23. VV.AA., Memoria del futuro. Arte italiano desde las primeras vanguardias a la posguerra, Bompiani-Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 1990.
- 24. VV.AA., El objeto surrealista (Cat. Exp.), IVAM Centre Julio González, 1997

- DANYSZ, M., *Antología del arte urbano. Del grafiti al arte contextual*, Promopress, Madrid,

